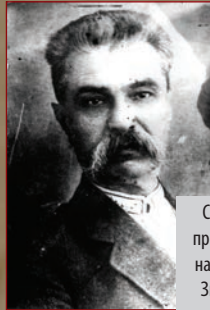

Скарга селянки Тетяни Полтавець на розпродаж за безцінь усього її майна через невиконання хлібозаготівель, 1929 р. Документ є яскравим прикладом грабіжницького ставлення режиму до селянства. Хата була «продана» за 15,1 крб, комора за 16 крб, більшість майна реквізована безкоштовно. Для порівняння: ринкова ціна пари чобіт у 1929 р. становила 35 крб, а середня місячна заробітна плата працівників радгоспів УСРР у липні – вересні 1929 р. становила 39,4 крб

Українська еліта на лаві підсудних під час сфабрикованого процесу над «Спілкою визволення України», м. Харків, 1930 р.

Сергій Єфремов, академік, віцепрезидент Всеукраїнської академії наук, арештований у липні 1929 р. Звинувачений у керівництві СВУ, загинув у концтаборі ГУЛАГ у 1939 р.

Дзвони, зняті з церков Запорізької області, м. Запоріжжя, 1930 р.

Транспортування ув'язнених у справі «Шахтинський процес», Москва, 1928 р.

Будинки, у яких жили сім'ї будівників Дніпрогосесу. Запоріжжя, 1932 р.

Червона хлібна валка, Одеса, 1930 р.

Дзвін, знятий з Володимирського собору в Києві, 1929 р.

Будівництво Дніпровської гідроелектростанції у м. Запоріжжя, 1929 р. Перший струм електростанція дала у 1932 р., повністю здана в експлуатацію в 1939 р. Дніпрогосес став одним із символів комуністичної модернізації та індустріалізації.

Допит «куркуля» інспектором праці, Одещина, 1929 р.

Доставка майна розкуркулених селян на бригадний двір, с. Удачне Донецької обл., 1932 р.

РАДЯНСЬКА ПРОПАГАНДА

Плакати Ліквідуємо куркуля як клас Плакати із гаслом «Ліквідуємо куркуля як клас». Автори: Кукринікси. 1930 р.

Плакати Скиньте з вашого шляху Плакати із гаслом «Скиньте з вашого шляху куркулів, заклятих ворогів колективізації». Автор: А. Магідсон 1930 р.

Плакати із гаслом «Товаришу, утрічі збільши пильність. Бережи, як зіницю ока, колгоспний лад» («Товарищу, бдильність утрюй. Береги, як зеницю ока, колгоспний строй»). Автор – М. Черемних 1933 р. Куркуль зображений в образі павука

Вагон-школа пропаганди марксизму-ленінізму Вагон-школа пропаганди марксизму-ленінізму Основ'янського політвідділу Південної залізниці на ст. Основа, м. Харків, 1932 р.

Мітинг біля засипного пункту після здачі зерна в селі Улі, Золочівського району Харківської області, 1932 р. Мітингами із промовами штатних пропагандистів супроводжувалися найрізноманітніші заходи влади. Обов'язковим елементом виступів на них було прославляння мудрості партії та заклики до знищення її ворогів

Антирелігійна демонстрація комсомольців в одному із сіл Одещини наприкінці 1920-х років

Виступ живої газети Виступ живої газети «Сталінець» у клубі комуні імені Й.В.Сталіна Межівського району Дніпропетровської області. 1933 р.

Селяни знайомляться із офіційною пропагандою с. Леб'яже Печенізького району Харківської області, 1932 р.

Важливим елементом становлення сталінського тоталітарного режиму стала пропаганда, яка спиралася на потужний клас працівників спецслужб, цензорів. За допомогою пропаганди влада визначала «ворога народу», якого треба було локалізувати, маргіналізувати, а потім перевиховати або знищити. Традиційно в Україні комуністи визначали двох внутрішніх ворогів: головний «соціальний» ворог отримав назву «куркуля», головний «національний» ворог називався «українським буржуазним націоналістом» чи «петлюрівцем».

З початком колективізації та розкуркулення образи «куркуля» та «українського буржуазного націоналіста» ще більше демонізувалися. На радянських політичних плакатах їх наділяли негативними фізичними та психологічними рисами, зображали у вигляді хижих птахів, тварин, різних паразитів, які не виконують у суспільстві жодної позитивної ролі, а навпаки, шкодять йому та співпрацюють із закордонним ворогом. Іноді пропаганда пропонувала конкретні заходи «фізичного очищення» від «ворогів». Таким чином формувалася думка, що «вороги народу» не варті захисту, жалю, що їхнє життя не становить жодної цінності. Хоча пропаганда була спрямована проти «ворогів народу», вона адресувалася всім громадянам, адже закликала їх бути стійкими у боротьбі з ворогом та не допускати слабкості й співчуття.

Після Голодомору радянські пропагандисти також зображали «куркулів», «петлюрівців», «націоналістів» у негативному світлі, часто у поєднанні з іншими, зневажливими та принизливими епітетами.

Радянська пропаганда сіяла ненависть та встановлювала штучні соціальні та національні розколи у суспільстві. Образ «українського буржуазного націоналіста» мав на меті повісити ярлик на українську національну еліту та політичну опозицію радянському режиму. Образ куркуля виконував іншу функцію – розділити українських селян, змусити їх ворогувати між собою, знищувати одне одного.

На початку 1930-х років з'являються додаткові образи ворога – «саботажники» та «шкідники», якими влада намагається «пояснити» власні невдачі колгоспної економіки.

Радянська пропаганда не лише демонізувала «образи ворогів», вона відверто закликала до їх знищення. Заклики «ліквідуємо», «винищимо», «вичистимо» «куркулів», «петлюрівців», «шкідників» лунали з усіх пропагандистських рупорів – радіо, преси, плакатів, стінгазет, на мітингах і зібраннях. Цілеспрямоване формування образу ворога і заклики до його знищення є елементом геноцидної політики.

До кінця 1932 р. у свідомості більшовицьких лідерів та у пропаганді «куркулями» й «саботажниками» став ледь не весь український народ.

Плакат із гаслом «Духовна згряга куркулям підлора. Колгоспами цілковито винищимо куркульство». Автори: Кукринікси. 1930 р.

Плакат «Колгоспнику охороняй свої поля від класових ворогів – крадіїв і ледарів, які розкрадають соціалістичний урожай». Автор – В. Говорков 1933 р. «Куркуль-крадій» має зооморфні риси миші – відомого шкідника на полях

СПРОТИВ

Політика колективізації шокувала селян, для яких земля і приватна власність були центром життя. Фермери не бажали добровільно відмовлятися від них заради примарних ідеалів комунізму.

Дії режиму викликали невдоволення населення в різних регіонах СРСР, а особливо в Україні. Тут селяни почали чинити найгостріший спротив.

Опір українського селянства наростав синхронно з пришвидшенням темпів колективізації. Піку досягнув у березні 1930 р. На той час в Україні влада шляхом шантажу і терору змусила вступити до колгоспів понад дві третини селянських господарств.

Селянські заворушення, чи, як їх зневажливо називали комуністи, «волинки», у лютому-березні 1930 р. охопили майже всю Україну. Чекісти у своїх звітах зафіксували, що в Україні з 20 лютого до 20 квітня заворушеннями було охоплено 1895 сіл у 41 окрузі із 44, на які поділялась територія республіки. Загалом впродовж 1930 р. в Україні спецслужбами зафіксовано більше 4000 масових виступів. Кількість учасників цих виступів сягала майже 1,2 млн. осіб.

На відміну від початку 1920-х років, тогочасні селянські виступи були переважно мирними протестами. Часто провідну роль у них відігравали жінки. Фактично це була перша в Україні масштабна спроба ненасильницького спротиву владі. Проте доволі часто мирні селянські виступи переростали у розправи над місцевими представниками влади та провладними активістами.

Йосиф Сталін, наляканий масштабом «березневих волинок», змушений був призупинити колективізацію. Влада дозволила селянам разом зі своїм майном виходити із колгоспів. Відтак, до кінця березня 1930 р. владі вдалося заспокоїти розбурхане українське селянство. У наступні місяці більшість селян залишили колгоспи. До кінця літа колективізованими залишилось менше третини селянських господарств УСРР.

Листівка «Як міцно сидить більшовицька влада в Україні» із заклинами «Геть московську неволю» та «Хай живе Українська народна республіка», що поширювалися Українським революційним комітетом наприкінці 1920-х – початку 1930-х рр.

«Куркульський обріз» - саморобна зброя повсталих селян в експозиції Черкаського обласного музею. Серед повсталих лише одиниці були озброєні вогнепальною зброєю

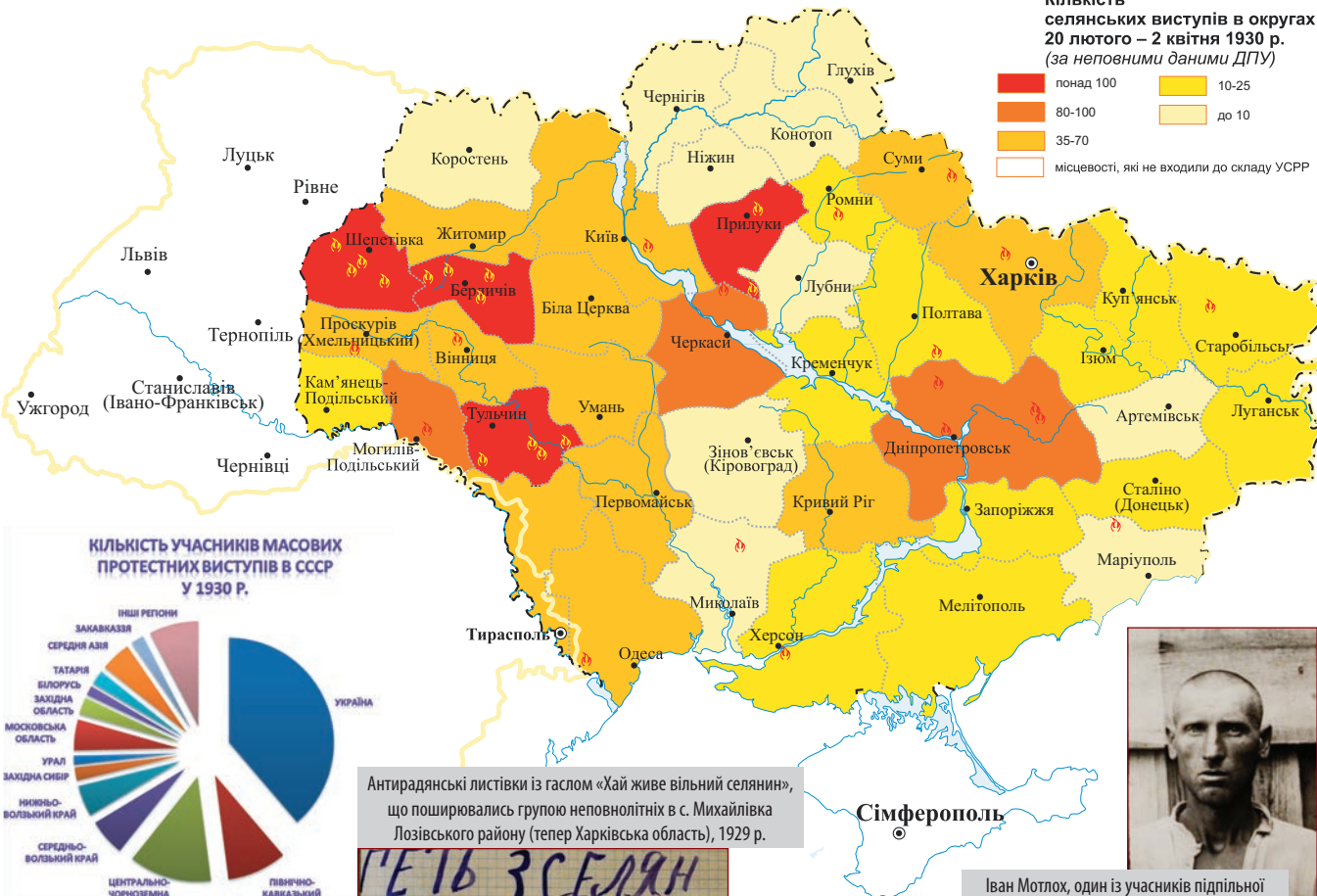
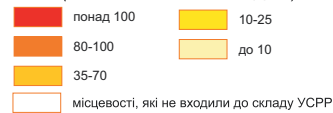
Григорій Пучка, керівник повстанського селянського загону, що діяв у 1930-1931 рр. на Полтавщині і Черкащині, арештований у вересні 1931 р. Страчений у 1932 р. Фото із архівно-кримінальної справи

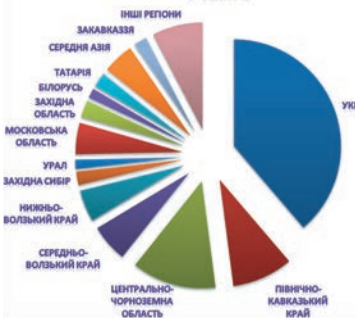
Восени 1930 р. режим повернувся до колективізації. Шляхом погроз та шантажу, податкового тиску та різноманітних штрафів влада змусила більшість селян вступити чи повернутися до колгоспів. До жовтня 1931 р. в Україні було усупільнено 68% селянських господарств та 72% орної землі.

Протягом 1930-31 рр. органи ГПУ розкривають десятки підпільних селянських організацій. Щоправда, деякі з цих справ були сфабриковані самими чекістами. Але було очевидно, що українське суспільство, навіть загнане у колгоспи, не змиралося із режимом.

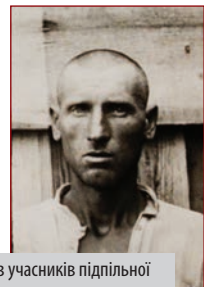
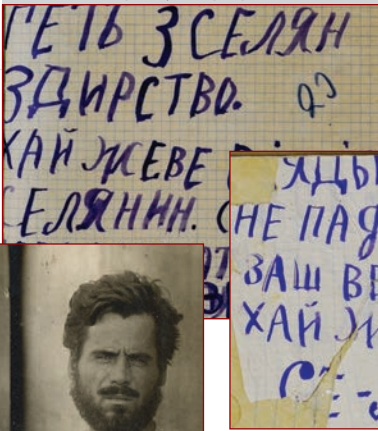
Кількість селянських виступів в округах 20 лютого – 2 квітня 1930 р. (за неповними даними ДПУ)

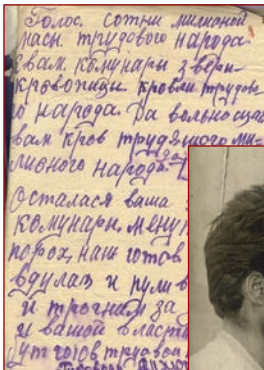
КІЛЬКІСТЬ УЧАСНИКІВ МАСОВИХ ПРОТЕСТНИХ ВИСТУПІВ В ССРСР У 1930 Р.

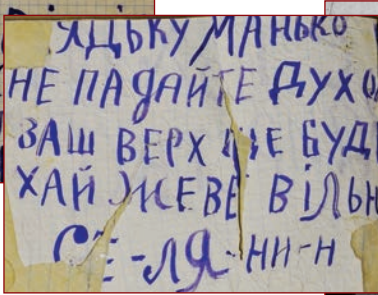
Антирадянські листівки із гаслом «Хай живе вільний селянин», що поширювались групою неповнолітніх в с. Михайлівка Лозівського району (тепер Харківська область), 1929 р.

Іван Мотлох, один із учасників підпільної групи «Вільне козацтво» на Чернігівщині, яка здійснила спробу підняти повстання у 1931 р.

Рукописна прокламація із зверненням до комуністів «припинити сати кров трудящого мільйонного народу», та фото її автора, Я. Кирпиченка, із архівно-слідчої справи. Херсонщина, весна 1932 р.

Допит члена комітету незаможних селян с. Крамчанка Великописарівського району Охтирської округи, який проводив «куркульську» агітацію серед селян, 1929 р.

ЧОМУ ГОЛОДОМ ВБИВАЛИ УКРАЇНУ?

У 1931 р. Сталін, здавалося, мав би святкувати перемогу. Більшість селян врешті-решт змусили вступити до колгоспів. Держава отримала повний контроль над результатами їхньої праці. Того року із колгоспів було «викачано» майже увесь вирощений урожай та експортовано за кордон рекордні обсяги зерна.

Але вже весною 1932 р. стало очевидно, що перемога в Україні виявилася «пірровою». Внаслідок безконтрольного вилучення збіжжя з урожаю 1931 р., наступної весни багато регіонів України охопив голод.

У республіці до літа 1932 р. знову піднімається масштабна хвиля селянських протестів і голодних бунтів. Селяни, що вже почали масово голодувати, тепер боролися не тільки за свою землю, а й за власне життя. За сім місяців 1932 р. понад 56% протестних виступів, що відбулися в СРСР, припадало на Україну. Розпочинається новий масовий вихід селянських господарств із колгоспів.

У колгоспах селяни остаточно втратили інтерес до результатів своєї роботи. Вони розуміли, що всю

вироблену ними продукцію вилучать. До того ж, колгоспами часто керували некомпетентні комуністи, які лише виконували вказівки із центру. Продуктивність праці упала катастрофічно. Колгоспна система виявилася повним банкрутом.

Комуністичне керівництво усвідомило, що за два роки колективізації в Україні не досягнуто жодної із поставлених цілей. Виробництво сільськогосподарської продукції впало, опір тривав, селянська ментальність залишалася сильною, як і 10 років тому. Партиї з числа націонал-комуністів на місцях почали виявляти невдоволення політикою партії.

Становище було крихким, особливо на фоні успіхів індустріалізації та колективізації в інших регіонах Радянського Союзу. Невдачу вище партійне керівництво пояснювало саботажем не лише українських селян, а й з боку місцевих комуністів та національної інтелігенції. На переконання партійної еліти, усі вони перебували під впливом «самостійницької буржуазної ідеології».

Майбутні організатори і виконавці Голодомору Панас Любченко (секретар ЦК КП(б)У), Всеволод Балицький (керівник ГПУ України), Станіслав Косіор (генеральний секретар ЦК КП(б)У), Іван Дубовий (заступник командувача Українського військового округу) на урядовій трибуні у Харкові під час святкування 1 Травня у 1931 р.

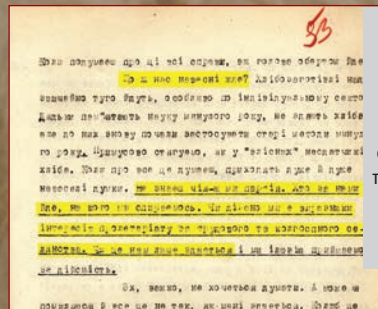

Садиба промколгоспу «Перемога» в м. Прилуки на початку 1930-х років. Загальний безлад, грязюка, недоглянуті тварини, техніка і реманент – такими були звичні картини колгоспного господарювання в українських селах впродовж усього подальшого часу існування СРСР.

Із телеграми Йосифа Сталіна
до Лазаря Кагановича, 11 серпня 1932 р.

«Найголовніше зараз — Україна. Справи в Україні геть кепські. Погано по партійній лінії. Кажуть, що в двох областях України (здається, в Київській та Дніпропетровській) біля 5-ти райкомів висловились проти плану хлібозаготівель, визнавши його нереальним. Не краща ситуація в інших райкомах. На що це схоже? Це не партія, а парламент, карикатура на парламент.

..Якщо не виправимо ситуацію в Україні негайно, Україну можемо втратити. Зауважте, що Пілсудський просто так не відступиться, а його агентура в Україні набагато потужніша, ніж собі думає Реденс чи Косіор. Майте також на увазі, що в Українській компартії (500 тисяч членів, хе-хе) є чимало (так, чимало) гнилих елементів, свідомих чи несвідомих петлривіців, зрештою — безпосередніх агентів Пілсудського. Щойно справи погіршаться, ці елементи одразу відкриють фронт всередині (та поза) партією, проти неї. Найгірше те, що українське компартійне керівництво не бачит цих небезпек. Так далі тривати не може».

«Хлібозаготівлі надзвичайно туго йдуть, особливо в індивідуальному секторі... Примусово стягуємо, як у «злісних» нездатчиків хліба. Коли про все це думаєш, приходять дуже й дуже невеселі думки. Не знаєш, чия ж ми партія. Хто за нами йде, на кого ми спираємось. Чи справді ми є виразники інтересів пролетаріату і трудового та колгоспного селянства?», - пише він у своєму щоденнику 21 вересня 1932 р. У 1936 р. за висловлені у щоденнику думки Д. Заволока був засуджений до багаторічного ув'язнення у концтаборі.

Фото Дмитра Заволоки, партійного функціонера обласного рівня із Київщини та фрагмент копії сторінки його щоденника із архівно-кримінальної справи. Щоденник Д. Заволоки є свідченням реального ставлення багатьох комуністів до політики власної партії в Україні

Статистичні дані зі зведення ГПУ про факти «правоопортуністичних настроїв і протидії хлібозаготівлям з боку членів і кандидатів у члени комуністичної партії та комсомолу», станом на 20 листопада 1932 р. Різні прояви невдоволення місцевих партійців політикою конфіскації продовольства і протидії їй були зафіксовані у 407 селах 199 районів

Події Української революції та проголошення Української Народної Республіки, як політичної альтернативи, добре пам'ятало населення. Це дуже непокоїло компартійну верхівку. Адже Україна була другою за величиною і значенням республікою Радянського Союзу.

Економічна доцільність відійшла на другий план. Сталін вимагав вирішити всі проблеми одним махом - подолати опір селян, інтелігенції та націонал-комуністів у владі, провчити непокірних та перетворити тих, хто залишиться, на «радянських» людей. Зробити це можна було лише шляхом масового винищення. Але все ж таки, нові репресивні механізми повинні були створити ілюзію, що влада як і раніше окремо переслідує соціальних ворогів, а окремо – національних.

МЕХАНІЗМИ ГОЛОДОМОРУ

«Чорні дошки» Дніпропетровщини, список опублікований в обласній газеті «Зоря», 1 січня 1933 р.

Голодомор став результатом чітко спланованої політики Кремля. Більшовики більше ніколи і ніде не застосовували механізмів, запущених ними у 1932-33 рр. задля упокорення українців. Це свідчить про їхню унікальність та особливисть. Тільки в такій комбінації вони змогли призвести до таких катастрофічних наслідків.

Першим етапом злочину стала масова конфіскація усього продовольства з села, а не лише зерна, як було до того. Конфіскація вимагала значного людського ресурсу, тому до реквізиції залучалися співробітники компартійного апарату та перевірені партійці із промислових центрів. Для вилучення продовольства створювалися спеціальні загони – «буксирні бригади» із членів партії, комсомольців та активістів. Вони обходили сільські обійстя і здійснювали обшуки.

У січні 1933 р. ці навчені активісти під час подвірних обшуків забирали все їстівне у мільйонів людей, прирікши їх на масовий голод.

Люди почали залишати уражені голодом території. Тоді було задіяно другий інструмент – ізоляція голодуючих. З цієї метою був застосований режим «чорних дошок» і заборона голодуючим виїжджати за межі України.

Колгоспи і села, занесені на «чорні дошки», оточувалися збройними загонами міліції та радянських спецслужб. Звіди вивозили усі запаси їжі. Заборонялася торгівля та везення будь-яких товарів. Для жителів це був смертний вирок.

У січні 1933 р. режим забороняє виїзд селян з території України та Кубані, заселеної переважно українцями. Втікачам перестають продавати квитки на залізничний та водний транспорт. Блокуються дороги до міст. Тих, хто встиг виїхати, арештовують і повертають назад.

Якби реквізиція та ізоляція тривали рік, режим би «остаточно вирішив українську проблему». Та мета цих заходів полягала у перетворенні

українців на слухняну біомасу, а не повному фізичному винищенні.

Тож у 1933 р. влада перейшла до третього акту злочину. Щоб забезпечити весняну посівну кампанію із лютого 1933 р. в українські регіони починає надходити допомога. Вона призначалася місцевим партійним керівникам та активістам, а також тим, хто працював у колгоспі. Пухлі з голоду і знесилені, а також не члени колгоспів цієї допомоги були позбавлені.

Ще однією складовою геноциду було свідоме блокування інформації про голод. У січні 1933 р. нарком закордонних справ СРСР Максим Літвінов зробив спеціальну заяву про відсутність голоду в країні. Тоді ж сталінський режим відмовився від зовнішньої допомоги і навіть змушував своїх громадян відмовлятися від посилок чи грошових переказів, які вони отримували від родичів чи добровольців з-за кордону.

Тасма постанови Ради народних комісарів (уряду) УСРР 20 листопада 1932 р. про запровадження режиму «чорних дощок» в українських селах, затверджена постановою РНК УСРР 20 листопада 1932 р. Постановою була затверджена інструкція із переліком санкцій, які накладалися на колгоспи і села, що потрапляли на чорну «дощку»

В'ячеслав Молотов, сталінський прем'єр-міністр, друга особа режиму. Його відрядження в жовтні 1932 р. в Україну на чолі спеціальної комісії для посилення хлібозаготівель засвідчило, що важливіші справи в тодішнього уряду не було

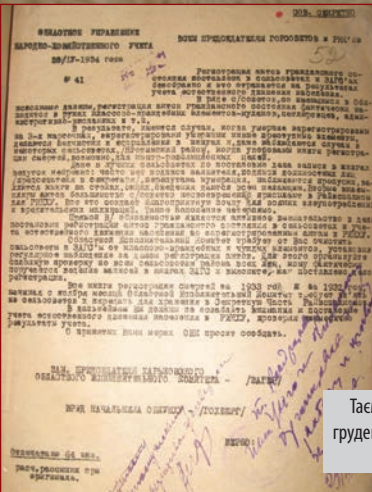
Організатори геноциду
Лазар Каганович,
Йосиф Сталін,
Павел Постишев
у січні 1934 р.

Буксирна бригада під час хлібозаготівель в с. Ново-Красне Арбузинського району (тепер Миколаївська область), листопад-грудень 1932 р. У руках членів бригади спеціально виготовлені металеві щупи, якими відшукували закопані селянами у землі останні запаси продовольства. Господар, у якого виявили заховане збіжжя, був засуджений до 10-річного ув'язнення у концтаборі

Показова розправа над непокірними. Фото М. Боканя, 1933 р. Напис на фото «На першій лаві засуджені до розстрілу»

Тасмне розпорядження про вилучення книг реєстрації смертності із сілрад в Харківській області за листопад 1932 – грудень 1933 рр. із сілрад. Такі ж розпорядження видавалися і в інших областях України. Таким чином влада намагалась обмежити доступ до інформації про смертність і приховати масштаби втрат від голоду

Міліціонери з відібраним у селян зерном, Херсонщина, 1932 р.

«Червона мітла» – колгоспні активісти, з яких створювали «буксирні бригади» для пошуку і конфіскації продовольства в селян. Сумщина, 1932 р.

ХРОНІКА ВБИВСТВА ГОЛОДОМ

1932, липень

Україні нав'язують завідомо нереальні для виконання плани із хлібозаготівель.

1932, 9 серпня

Заборонено вільну торгівлю хлібом.

1932, 22 серпня

Заборонено видавати хліб для громадського харчування колгоспникам. На роботу вони мають приносити власний хліб.

1932, 7 серпня

Виходить постанова про «охорону соціалістичної власності». У народі її називали «законом про 5 колосків»: кілька рослин, зірваних на колгоспному полі після збору врожаю, могли стати причиною для кількарічного ув'язнення.

